

JOANNA GRZELIŃSKA

Obowiązek alimentacyjny oraz opieka nad małoletnim dzieckiem

Aspekty prawne i procedury przyznawania świadczeń

Difin

Obowiązek alimentacyjny oraz opieka nad małoletnim dzieckiem

*Aspekty prawne i procedury
przyznawania świadczeń*

JOANNA GRZELIŃSKA

Obowiązek alimentacyjny oraz opieka nad małoletnim dzieckiem

*Aspekty prawne i procedury
przyznawania świadczeń*

Difin

Redaktor prowadzący: Renata Fleszar

Copyright © by Difin SA
Warszawa 2010

Wszelkie prawa zastrzeżone. Kopiowanie, przedrukowywanie
i rozpowszechnianie całości lub fragmentów niniejszej pracy
bez zgody wydawcy zabronione.

ISBN 978-83-7641-194-2

Printed in Poland
Difin SA
Warszawa 2010
00-768 Warszawa, ul. F. Kostrzewskiego 1
tel. (22) 851 45 61, 851 45 62
fax (22) 841 98 91
www.difin.pl

Skład i łamanie: DTP Service
Warszawa, tel. (22) 663 47 67

Wydrukowano w Polsce

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	9
PRZEDMOWA	11
Rozdział I	
OBOWIĄZEK ALIMENTACYJNY	13
1.1. Zobowiązani do alimentacji	13
1.1.1. Krewni w linii prostej	13
1.1.2. Rodzeństwo	15
1.1.3. Alimentacja dzieci przez rodziców	15
1.1.4. Alimentacja rodziców przez dzieci	21
1.1.5. Uchylenie obowiązku alimentacyjnego	21
1.2. Obowiązek alimentacyjny małżonków	22
1.2.1. Uwagi ogólne	22
1.2.2. Niespełnianie obowiązku wynikającego z art. 27 KRO	24
1.2.3. Obowiązek alimentacyjny po ustaniu małżeństwa	26
1.2.4. Alimentacja między małżonkami pozostającymi w separacji ..	30
1.3. Treść obowiązku alimentacyjnego i zakres świadczeń alimentacyjnych	30
1.4. Przedawnienie roszczenia o świadczenie alimentacyjne	34
1.5. Zmiana obowiązku alimentacyjnego	35
1.6. Wygaśnięcie obowiązku alimentacyjnego	36
1.7. Roszczenie regresowe	37
1.8. Roszczenie matki dziecka pozamałżeńskiego po urodzeniu dziecka ..	38
1.9. Roszczenie matki dziecka pozamałżeńskiego przed urodzeniem dziecka	40

1.10. Roszczenia dochodzone z ustaleniem ojcostwa	40
1.11. Wzajemne roszczenia alimentacyjne pasierba i ojczyma lub macochy	41
1.12. Orzeczenie o obowiązku alimentacyjnym w wyroku orzekającym rozwód	43

Rozdział II

DOCHODZENIE I EGZEKUCJA ŚWIADCZEŃ ALIMENTACYJNYCH	45
2.1. Wytaczanie powództwa o alimenty i właściwa reprezentacja	45
2.2. Wykonalność wyroku orzekającego alimenty	48
2.3. Zabezpieczenie roszczeń oraz postępowanie egzekucyjne	49
2.3.1. Zabezpieczenie roszczeń	49
2.3.2. Postępowanie egzekucyjne	50

Rozdział III

POMOC OSOBOM UPRAWNIONYM DO ALIMENTÓW	63
3.1. Zasady pomocy osobom uprawnionym do świadczeń alimentacyjnych w sytuacji bezskuteczności egzekucji	63
3.2. Warunki nabywania prawa do świadczenia z funduszu alimentacyjnego	71
3.3. Tryb postępowania w sprawach przyznawania i wypłacania świadczeń z funduszu alimentacyjnego	73
3.4. Przestępstwo niealimentacji	77

Rozdział IV

NORMY PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO	79
4.1. Konwencja o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych ...	79
4.2. Konwencja z 20 czerwca 1956 r. o dochodzeniu roszczeń alimentacyjnych za granicą	80
4.3. Konwencja o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń odnoszących się do obowiązków alimentacyjnych sporządzona w Hadze 2 października 1973 r.	87

Rozdział V

WYKONYWANIE WŁADZY RODZICIELSKIEJ	88
5.1. Pojęcie i zakres władzy rodzicielskiej	88
5.2. Rozstrzygnięcie o władzy rodzicielskiej w wyroku orzekającym rozwód	97
5.3. Ograniczenie władzy rodzicielskiej	99

5.4. Zmiana orzeczenia dotyczącego wykonywania władzy rodzicielskiej, zawieszenie, pozbawienie i ograniczenie władzy rodzicielskiej	101
5.5. Kontakty z dzieckiem	103
5.6. Opieka nad rodziną i dzieckiem	105
5.6.1. Dzielne placówki opiekuńczo-wychowawcze	106
5.6.2. Rodzina zastępcza	107
5.6.3. Całodobowe placówki opiekuńczo-wychowawcze	115
5.6.4. Kandydaci do pełnienia funkcji rodziny zastępczej oraz do prowadzenia placówek rodzinnych	117
5.6.5. Pomoc na usamodzielnienie się	117
5.7. Opieka nad małoletnim dzieckiem	120
5.7.1. Na czym polega różnica między władzą rodzicielską a opieką nad małoletnim dzieckiem, ustanowienie opieki	120
5.7.2. Opieka jednoosobowa lub wspólna	121
5.7.3. Zarządzenia sądu dla dobra osoby pozostającej pod opieką	122
5.7.4. Wybór opiekuna, obowiązek objęcia opieki	122
5.8. Sprawowanie opieki i nadzór nad jej sprawowaniem	124
5.8.1. Treść obowiązku opieki, obowiązki opiekuna, należyta staranność w sprawowaniu opieki	124
5.8.2. Nadzór nad sprawowaniem opieki	126
5.8.3. Zwolnienie opiekuna i ustanie opieki	127
5.8.3.1. Przyczyny uzasadniające zwolnienie od sprawowania opieki	127
5.8.3.2. Ustanie opieki	128
5.8.3.3. Obowiązki opiekuna po ustaniu opieki	128
Załącznik 1 – Wzory pism procesowych	129
Załącznik 2 – Akty prawne	178

WYKAZ SKRÓTÓW

1. Źródła prawa

KC	ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.)
KP	ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (t.j. Dz.U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94 z późn. zm.)
KPC	ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.)
KRO	ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. Nr 9, poz. 59 z późn. zm.)

2. Sądy

SN	Sąd Najwyższy
WSA	Wojewódzki Sąd Administracyjny
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
SA	Sąd Apelacyjny

PRZEDMOWA

Zagadnienia związane z alimentacją, władzą rodzicielską i opieką nad małoletnim dzieckiem zaczynają odgrywać coraz bardziej znaczącą rolę w życiu codziennym.

Z uwagi na to, że dotyczą one zwłaszcza dzieci ważne jest, aby należycie poruszać się w przepisach prawnych dotyczących tych kwestii. Trzeba choćby pamiętać, że alimentacja nie musi oznaczać tylko obowiązku rodzica względem dziecka.

W pierwszej części książki zostały omówione najważniejsze aktualne regulacje dotyczące tych zagadnień. Stanowi ona zbiór podstawowych informacji, które są niezbędne do prawidłowego ustalenia obowiązku alimentacyjnego i dochodzenia zapłaty alimentów. Ponadto poruszyłam tematykę władzy rodzicielskiej i związane z tym zagadnienia dotyczące opieki nad rodziną i dzieckiem. Dalej znajdą Państwo wyjaśnienie różnicy między władzą rodzicielską a sprawowaniem opieki nad małoletnim dzieckiem oraz omówienie obowiązujących przepisów związanych z opieką.

Ta część publikacji to konkretne i syntetyczne omówienie aktualnych przepisów dotyczących alimentacji, władzy rodzicielskiej i opieki uzupełnione odpowiednim orzecznictwem sądowym.

W drugiej części zamieszczone zostały wzory najbardziej popularnych pism procesowych. Ich konstrukcja ma ułatwić samodzielne formułowanie pism. Znajdą tam Państwo również formularze w wymaganej przez odpowiednie przepisy formie np. odpowiednie formularze w celu ubiegania się o świadczenia z funduszu alimentacyjnego.

Trzecia część to przepisy, które dotyczą omówionych w publikacji kwestii.

Książka została napisana z myślą o osobach, które są zainteresowane poruszoną w niej tematyką bądź stykają się z nią w codziennym życiu zawodowym. Może być ona pomocna osobom, które zajmują się problematyką rodzinną i udzielają porad prawnych w tym zakresie.

Mam nadzieję, że w publikacji znajdą Państwo wiele użytecznych informacji. Oddając ją w Państwa ręce, pragnę życzyć przyjemnej lektury.

Joanna Grzebińska

Wrocław, marzec 2010 r.

1.1. Zobowiązani do alimentacji

1.1.1. Krewni w linii prostej

Kodeks rodzinny i opiekuńczy określa krąg osób, na które może być nałożony obowiązek alimentacji. Podkreślić należy, że obowiązkiem tym mogą być obciążone jedynie osoby wskazane w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym.

W pierwszej kolejności zobowiązanymi do alimentacji są krewni w linii prostej, a następnie rodzeństwo. Stosownie bowiem do treści art. 128 KRO, obowiązek dostarczania środków utrzymania, a w miarę potrzeby także środków wychowania obciąża krewnych w linii prostej oraz rodzeństwo. Obowiązek alimentacji wynika przede wszystkim z faktu pokrewieństwa choć nie tylko, o czym będzie dalej mowa. W tym miejscu warto dla przykładu wskazać w szczególności, że Naczelny Sąd Administracyjny uznał, iż obowiązek alimentacyjny nie będzie ciążył na konkubencie matki dziecka, który nie jest jednocześnie ojcem tego dziecka (wyrok z dnia 9 stycznia 2008 r., sygn. akt: I OSK 430/07). Konkubent matki nie jest spokrewniony z jej dzieckiem i nie wiążą go z nim żadne stosunki prawne, które mogłyby, co do zasady, stanowić podstawę orzeczenia obowiązku alimentacyjnego.

Krewnymi w linii prostej są wstępni (dziadkowie, rodzice) oraz zstępni (wnuki, dzieci).

Oczywiście kolejność, w jakiej wskazane osoby będą zobowiązane do alimentacji nie jest dowolna. Kodeks rodzinny i opiekuńczy normuje bowiem także i tę kwestię.

Obowiązek ten obciąża najpierw zstępnych przed wstępnymi, a następnie wstępnych przed rodzeństwem. Jeżeli jest kilku zstępnych lub wstępnych, obowiązek alimentacyjny obciąża bliższych stopniem przed dalszymi. Krewni w tym samym stopniu są obciążeni obowiązkiem alimentacyjnym w częściach odpowiadających ich możliwościom zarobkowym i majątkowym. Generalnie obowiązek alimentacyjny zobowiązanego w dalszej kolejności powstaje dopiero wtedy, gdy nie ma osoby zobowiązanej w bliższej kolejności albo gdy osoba ta nie jest w stanie uczynić zadość swojemu obowiązkowi lub gdy uzyskanie od niej na czas potrzebnych uprawnionemu środków utrzymania jest niemożliwe lub połączone z nadmiernymi trudnościami.

Ustalenie, czy osoba zobowiązana do alimentacji w bliższej kolejności nie jest rzeczywiście w stanie uczynić zadość swoim obowiązkom może w pewnych okolicznościach powodować trudności. W tej kwestii warto sięgnąć do orzecznictwa sądowego i przywołać choćby treść wyroku Sądu Najwyższego dotyczącego matki dziecka, która ze względu na chorobę nie świadczy stale pracy. Sąd Najwyższy uznał, że jeżeli matka dziecka, która jest zdolna do pracy fizycznej, ale żadnej stałej pracy nie ma, gdyż często przebywa w szpitalu dla nerwowo i psychicznie chorych, pracuje jedynie sporadycznie, trudno uważać, że jest ona w stanie systematycznie i na czas dostarczać dziecku środków utrzymania. W takiej sytuacji uprawniony mógłby domagać się dostarczenia uzupełniających środków utrzymania od krewnych zobowiązanych w dalszej kolejności (wyrok z dnia 16 lipca 1971 r., sygn. akt: III CRN 187/71).

W swojej uchwale z dnia 6 marca 1975 r. (sygn. akt: III CZP 3/75), Sąd Najwyższy wskazał na trzy grupy przypadków, w których można mówić o niemożliwości lub nadmiernych trudnościach w uzyskaniu od zobowiązanego na czas potrzebnych uprawnionemu środków utrzymania:

1. uzyskanie alimentów od osoby zobowiązanej jest niemożliwe (np. osoba zobowiązana nie jest znana z miejsca pobytu, a jej poszukiwanie okazało się bezskuteczne),
2. uzyskanie alimentów od osoby zobowiązanej w bliższej kolejności jest napotyka na nieprzewidywalne trudności (np. brak majątku w Polsce, a miejsce zamieszkania ma za granicą w państwie, w którym wyroki polskich sądów nie są wykonywane itp),
3. realizacja roszczeń uprawnionego mogłaby nastąpić po upływie znacznego czasu (np. zobowiązany utrzymuje się z prac dorywczych, a zaspokojenie roszczeń uprawnionego mogłoby nastąpić dopiero po przeprowadzeniu egzekucji z nieruchomości).

Ciężar dowodu zaistnienia którejkolwiek z przesłanek powstania obowiązku alimentacyjnego zobowiązanego w dalszej kolejności obciąża uprawnionego do alimentów. Inaczej mówiąc, to osoba uprawniona do alimentów musi wykazać, że istnieją przesłanki uzasadniające obowiązek alimentacyjny krewnego zobowiązanego w dalszej kolejności.

1.1.2. Rodzeństwo

W pierwszej kolejności zobowiązani do alimentacji są zstępni. Przypomnę, że należą do nich dzieci, wnuki. Dopiero, gdy nie ma zstępnych, obowiązek alimentacyjny przechodzi na wstępnych. Kodeks rodzinny i opiekuńczy przewiduje również możliwość alimentacji przez rodzeństwo uprawnionego. Rodzeństwo to co prawda krewni w linii bocznej, ale w pewnych sytuacjach będzie na nich także ciążył obowiązek alimentacyjny. Rodzeństwo będzie bowiem zobowiązane do alimentacji wówczas, gdy nie będzie i wstępnych. Obowiązek alimentacji będzie w tej sytuacji wchodził w rachubę na samym końcu. Przy czym, Kodeks rodzinny i opiekuńczy przewiduje możliwość uchylenia się rodzeństwa od obowiązku alimentacji w określonych sytuacjach. Stosownie bowiem do treści art. 134 KRO, w stosunku do rodzeństwa zobowiązany do alimentacji może uchylić się od świadczeń alimentacyjnych, jeżeli są one połączone z nadmiernym uszczerbkiem dla niego lub dla jego najbliższej rodziny. Ocena, czy mamy do czynienia z nadmiernym uszczerbkiem będzie więc polegała na zbadaniu możliwości finansowych zobowiązanego do alimentacji rodzeństwa. W przypadku krewnych w tym samym stopniu, każdy z nich odpowiada indywidualnie w granicach swoich możliwości zarobkowych i majątkowych.

1.1.3. Alimentacja dzieci przez rodziców

Chciałabym skupić się jednak na alimentacji dzieci przez rodziców. Wymaga podkreślenia, że podstawą obowiązku alimentacyjnego rodziców względem dziecka będzie art. 133 Kodeksu rodzinnego i opiekuńskiego, zgodnie z którym rodzice są obowiązani do świadczeń alimentacyjnych względem dziecka, które nie jest jeszcze w stanie utrzymać się samodzielnie, chyba że dochody z majątku dziecka wystarczają na pokrycie kosztów jego utrzymania i wychowania. Poza tą sytuacją, uprawniona do alimentów będzie tylko osoba, która znajduje się w niedostatku. Poprzez obowiązek alimentacyjny rodzice powinni wypełniać swoje obowiązki rodzicielskie polegające na trosce o rozwój fizyczny i duchowy dziecka oraz na należytych przygotowaniu go do pracy dla dobra społeczeństwa odpowiednio do uzdolnień. Inaczej mówiąc, interpretacji przepisu art. 133 § 1 KRO należy dokonywać nawiązując do treści art. 96 KRO. To właśnie z jego brzmienia wynika, że rodzice wychowują dziecko pozostające pod ich władzą rodzicielską i kierują nim. Obowiązani są oni troszczyć się o fizyczny i duchowy rozwój dziecka oraz przygotowanie ich dziecka należycie do pracy dla dobra społeczeństwa – odpowiednio do jego uzdolnień. Wyłączenie obowiązku alimentacyjnego rodziców wobec dziecka ze względu na zasady współżycia społecznego musi być natomiast ograniczone

do zupełnie wyjątkowych wypadków (por wyrok SN z dnia 16 stycznia 2002 r., sygn. akt: II CKN 40/99). Nawet przebywanie dziecka w placówce opiekuńczej, która dostarcza mu środki utrzymania i wychowania, nie pozbawia dziecka możliwości dochodzenia alimentów od rodziców. Przy czym, jeżeli rodzice pokrywają koszty pobytu dziecka w zakładzie, powinno zostać to uwzględnione przy określaniu zakresu świadczeń alimentacyjnych (patrz uchwała SN z dnia 22 września 1966 r., sygn. akt: III CZP 72/66).

Obowiązek alimentacji nie będzie istniał w sytuacji gdy dochody z majątku dziecka wystarczają na pokrycie kosztów jego utrzymania i wychowania. Podkreślić jednak należy, że rodzice mogą być zwolnieni od świadczeń alimentacyjnych w stosunku do dziecka tylko wtedy, gdy dziecko posiada własny majątek, a dochody z tego majątku wystarczają na całkowite pokrycie kosztów jego utrzymania i wychowania. We wszelkich innych wypadkach na rodzicach ciąży stanowiący obowiązek alimentacyjny, ograniczony tylko ich możliwościami zarobkowymi i majątkowymi.

Warto przytoczyć orzeczenie Sądu Najwyższego, z którego wynika, że pobieranie przez dziecko stypendium, stanowiącego pomoc dla studentów szkół wyższych nie ma wpływu na obniżenie obowiązku alimentacyjnego w stosunku do tego dziecka (wyrok SN z dnia 8 maja 1975 r., sygn. akt: III CRN 36/75).

Obowiązek alimentacyjny rodziców nie jest ograniczony żadnym sztywnym terminem. W szczególności nie jest związany z osiągnięciem przez dziecko określonego stopnia wykształcenia. Inaczej mówiąc, alimentacja nie ustanie z chwilą osiągnięcia przez dziecko określonego podstawowego czy średniego wykształcenia (por. wyrok SN z dnia 30 czerwca 1999 r., sygn. akt: III CKN 199/99). W jednym ze swoich orzeczeń Sąd Najwyższy wskazał nawet, że skoro dziecko po ukończeniu szkoły średniej kontynuuje naukę na wybranym kierunku w szkole wyższej – co nie jest naganne, ale wprost przeciwnie, zasługuje na aprobatę – nie można wymagać aby jednocześnie pracowało zarobkowo osiągając dochody, które będą wystarczające na swoje utrzymanie (wyrok SN z dnia 11 marca 1999 r., sygn. akt: III CKN 1175/98).

Zwróćmy uwagę, że przesłanką obowiązku alimentacji przez rodziców będzie brak możliwości samodzielnego utrzymania się przez dziecko. W takiej sytuacji nie ma obowiązku wykazywania niedostatku. Przy ustalaniu obowiązku alimentacyjnego rodziców względem dziecka należy więc badać jedynie czy w danej konkretnej sytuacji istnieje przesłanka braku możliwości samodzielnego utrzymania się przez dziecko. Oczywiście także i tu można napotkać wiele trudności interpretacyjnych. Kryterium niesamodzielnosci dziecka nie jest tak jednoznaczne jakby się mogło wydawać.

Sąd Najwyższy uznał przykładowo, że otrzymywanie przez dziecko zasiłku dla bezrobotnych może być już – w zależności od okoliczności sprawy – podstawą uznania, że jest ono w stanie utrzymać się samodzielnie (wyrok z dnia 18 maja

1995 r., sygn. akt: III CZP 59/95). Osoba rejestrująca się jako bezrobotna, a więc spełniająca kryterium zdolności do pracy, wyraża tym samym chęć samodzielnego utrzymywania się. Okoliczności rejestracji jako osoba bezrobotna powinny być oceniane jednak indywidualnie i taka rejestracja nie może stanowić automatycznego uchylenia obowiązku alimentacyjnego względem dziecka.

Pewną wątpliwość w tej sytuacji może wzbudzać alimentacja dzieci, które stały się pełnoletnie, a więc teoretycznie mogłyby podjąć działania zmierzające do ich samodzielnego utrzymywania się. Podkreśla się, że samo osiągnięcie pełnoletności nie oznacza braku podstaw do wypełniania obowiązków alimentacyjnych przez osoby do tego zobowiązane. Wyraźnie wskazał na to Naczelny Sąd Administracyjny w Łodzi w jednym ze swoich wyroków. Sąd uznał, że wiek dziecka nie przesądza o istnieniu lub nieistnieniu obowiązku alimentacyjnego. Zdaniem Sądu decydują o tym możliwości dziecka do samodzielnego utrzymania się (wyrok NSA z dnia 16 października 2003 r., sygn. akt: I SA/Łd 788/02).

Co więcej – Sąd Najwyższy uznał nawet, że „rodzice pełnoletniego dziecka, które kontynuuje naukę, obowiązani są do świadczeń alimentacyjnych względem niego” (wyrok z dnia 27 stycznia 1999 r., sygn. akt: II CKN 828/97). Sąd Najwyższy uznał więc, że alimentacja takiego dziecka jest obowiązkiem rodziców. Dziecko, które osiągnęło pełnoletniość i zdobyło wykształcenie umożliwiające podjęcie pracy zawodowej, która pozwala na samodzielne utrzymanie się, nie utraci uprawnień do alimentów, jeżeli np. chce kontynuować naukę i zamiar ten ma uzasadnienie w dotychczas osiąganych wynikach (por. wyrok SN z dnia 24 marca 2000 r., sygn. akt: I CKN 1538/99).

Sąd Najwyższy wskazał również, że w sytuacji osiągnięcia przez dziecko pełnoletności i kontynuacji nauki, należy brać pod uwagę zarówno jego chęć do kontynuowania nauki jak i to, czy osobiste zdolności dziecka i cechy jego charakteru pozwalają na faktyczne kontynuowanie nauki (wyrok SN z dnia 14 listopada 1997 r., sygn. akt: III CKN 257/97). W praktyce chodzi o zapobieganie sytuacjom, w których osoba zdolna do samodzielnego utrzymania się i w rzeczywistości nie zamierzająca dalej kontynuować nauki, zapisuje się do szkoły jedynie w celu uzyskania świadczeń alimentacyjnych. W orzecznictwie sądowym podkreśla się więc konieczność uwzględniania predyspozycji uprawnionego do kontynuacji nauki. W tym miejscu należy choćby dla przykładu przywołać treść wyroku, w którym Sąd Najwyższy wskazał, że rodzice nie są obowiązani dostarczać środków utrzymania dziecku, które, będąc już właściwie przygotowane do wykonywania przez nie odpowiedniego dla niego zawodu, podejmuje dla podniesienia swych kwalifikacji dalsze kształcenie się, ale w studiach się zaniedbuje, nie robi postępów, nie otrzymuje obowiązujących zaliczeń, nie zdaje w terminie wymaganych egzaminów, a zwłaszcza jeżeli z własnej winy powtarza lata studiów i wskutek tego nie kończy studiów w przewidzianym programem okresie (wyrok z dnia 8 sierpnia 1980 r., sygn. akt: III CRN 144/80). W innym ze swoich orzeczeń Sąd uznał, że „rodzice,

k którzy z uwagi na niskie emerytury, tylko w skromnym zakresie zabezpieczają swoje materialne potrzeby, powinni zostać zwolnieni z ciężącego na nich obowiązku alimentacyjnego względem ich dorosłego dziecka, jeżeli mając wyuczony zawód, osiąga ono mierne wyniki w dalszej nauce” (wyrok SN z dnia 10 grudnia 1998 r., sygn. akt: I CKN 1104/98).

Należy również należycie ocenić sytuację, gdy pełnoletnie dziecko, mając wyuczony zawód zamierza kontynuować naukę na wyższej uczelni prywatnej, jeżeli z tą nauką – obok kosztów utrzymania – łączy się czesne. Wówczas należałoby ocenić, czy na podjęcie takiej nauki pozwala stopa życiowa rodziców (por. wyrok SN z dnia 30 czerwca 1999 r., sygn. akt: III CKN 199/99).

Warto jeszcze nadmienić, że może się zdarzyć i tak, że dziecko po osiągnięciu pełnoletniości nie jest nadal w stanie się samodzielnie utrzymać ze względu na swoją niepełnosprawność. Przykładowo, choroba psychiczna i związane z tym inwalidztwo skutkujące brakiem możliwości samodzielnego utrzymywania się przez pełnoletnie dziecko uzasadnia wypełnianie obowiązków alimentacyjnych przez rodziców (por. wyrok SN z dnia 12 maja 1998 r., sygn. akt: II CKN 722/97). Również niezdolność do samodzielnego utrzymania się przez pełnoletnie dziecko ze względu na całkowitą niezdolność do pracy spowodowaną narkomanią nie wyłącza obowiązku alimentacyjnego (wyrok SN z dnia 31 stycznia 1986 r., sygn. akt: III CZP 76/85).

Okoliczności dotyczące możliwości samodzielnego utrzymania się przez dziecko muszą być więc oceniane indywidualnie.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy dopuszcza możliwość uchylenia się rodziców pełnoletniego dziecka od obowiązku alimentacyjnego. Będzie to miało miejsce wówczas, gdy świadczenia alimentacyjne będą połączone z nadmiernym dla nich uszczerbkiem lub jeżeli dziecko nie dokłada starań w celu uzyskania możności samodzielnego utrzymania się. Stosownie bowiem do treści art. 133 § 3 KRO, rodzice mogą uchylić się od świadczeń alimentacyjnych względem dziecka pełnoletniego, jeżeli są one połączone z nadmiernym dla nich uszczerbkiem lub jeżeli dziecko nie dokłada starań w celu uzyskania możności samodzielnego utrzymania się. Powyższy przepis ma niewątpliwie chronić rodziców zobowiązanych do alimentacji przed naganną postawą dzieci polegającą na nieodkładaniu starań w celu usamodzielnienia się. Przy czym, ustawodawca znowu posłużył się pojęciami nieostrymi, które w praktyce mogą powodować trudności interpretacyjne.

Będą tu wchodzić w grę na pewno różnego rodzaju okoliczności losowe – np. rodzice mogą nie mieć żadnego majątku, ich niewielkie zarobki mogą wystarczać jedynie na zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych, mogą znajdować się w trudnym położeniu ze względu na swój stan zdrowia. Każda sytuacja powinna być oceniana indywidualnie – nie da się zgeneralizować przyczyn uchylenia się od obowiązku alimentacyjnego. W swoim wyroku z dnia 7 kwietnia 1994 r. Sąd Najwyższy zwrócił uwagę na sytuację zarobkową osób pozbawionych wolności

i wskazał, że w takim przypadku wykładnikiem możliwości zarobkowych – jeżeli skazany nie ma majątku, z którego dochody można by przeznaczyć na zaspokojenie potrzeb uprawnionego do alimentów – są należności, jakie mógłby on uzyskać za pracę wykonywaną w zakładzie karnym. Dodatkowo Sąd wskazał, że brak jakichkolwiek możliwości zarobkowych i majątkowych zobowiązanego wyłącza obowiązek spełniania świadczeń alimentacyjnych. Nie jest dopuszczalne w takim wypadku zasądzenie alimentów w tym celu, żeby umożliwić uprawnionemu uzyskanie świadczeń z funduszu alimentacyjnego (sygn. akt: I CR 3/94).

O niedokładaniu przez dziecko starań w celu uzyskania samodzielności była już w zasadzie mowa. Będzie to przykładowo sytuacja, w której dziecko podejmuje naukę, ale jego predyspozycje psychofizyczne wykluczają powodzenie. Taka okoliczność przy uwzględnieniu ciężkiej sytuacji finansowej rodziców, może stanowić podstawę do uchYLENIA obowiązku alimentacyjnego.

Wyjaśnienia wymaga również pojęcie niedostatku, które nie zostało zdefiniowane w KRO. Oczywiście w pierwszej kolejności zwraca się uwagę, że w niedostatku znajduje się osoba, która nie dysponuje żadnymi środkami utrzymania. Sąd Najwyższy podkreślił jednak, że osobą w niedostatku będzie również osoba, której usprawiedliwione potrzeby nie zostały w pełni zaspokojone (wyrok z dnia 20 stycznia 2000 r., sygn. akt: I CKN 1187/99).

Obowiązek alimentacyjny ciąży na rodzicach. W szczególności rodzice nie mogą uchylić się od obowiązku alimentacyjnego na tej podstawie, że jego wykonywanie stanowiłoby dla nich ciężar. Są oni bowiem obowiązani podzielić się z dzieckiem nawet najmniejszymi dochodami. W szczególnych przypadkach, gdy sytuacja dziecka tego wymaga, rodzice mają nawet obowiązek wyzbywania się posiadanego majątku bądź jego niektórych składników, aby w ten sposób podołać ciężącemu na nich obowiązkowi alimentacyjnemu (por. uchwała Sądu Najwyższego z 16.12.1987 r., sygn. akt III CZP 91/86). Oczywiście pamiętajmy o wspomnianej już możliwości uchYLENIA się od obowiązku alimentacji w sytuacji, gdy alimentacja pełnoletniego dziecka połączona jest z nadmiernym dla nich uszczerbkiem.

Sama jednak trudna sytuacja materialna rodziców nie jest wystarczającym kryterium, aby uchylić obowiązek alimentacyjny. W skrajnych sytuacjach – zwłaszcza tych, które mają charakter przejściowy – podołanie obowiązkowi alimentacyjnemu wymagać nawet może poświęcania części składników majątkowych.

Reasumując, rodzic – co do zasady – powinien dzielić się z dzieckiem nawet swoim skromnym dochodem (por. wyrok SN z dnia 24 marca 2000 r., sygn. akt: I CKN 1538/99, wyrok SN z dnia 6 stycznia 2000 r., sygn. akt: I CKN 1077/99).

Obowiązek alimentacyjny obciąża oboje rodziców. Jeśli jednak nie ma jednego z rodzica albo nie jest on w stanie uczynić zadość swoim obowiązkom, obowiązek alimentacyjny przechodzi na drugiego rodzica. Gdyby jednak i ten rodzic nie mógł

wykonać swojego obowiązku w całości lub w części, przejdzie on na dziadków – stosownie do możliwości zarobkowych i majątkowych każdego z nich.

Zwrócił na to uwagę również Sąd Najwyższy w swoim wyroku z dnia 24 maja 1966 r. Sąd podkreślił, że obowiązek utrzymania i wychowania dzieci ciąży przede wszystkim na jego rodzicach. Oznacza to że „jeśli jedno z rodziców nie żyje, obowiązek ponoszenia w całości ciężarów związanych z utrzymaniem i wychowaniem dziecka spoczywa w zasadzie na drugim z rodziców. Dopiero, gdy zostanie ustalone, że pozostały przy życiu rodzic nie jest w stanie w całości lub części uczynić zadość swoim obowiązkom względem dziecka i z tego powodu dziecko mogłoby znaleźć się w niedostatku – w grę wchodzi subsydiarny obowiązek dalszych krewnych” (sygn. akt: III CR 89/66).

Przypomnieć jednak należy, że w przypadku obowiązku alimentacyjnego rodziców przesłanką tego obowiązku jest brak samodzielności dziecka, a nie jego niedostatek. Z kolei dziecko dochodzące alimentów od zobowiązanych w dalszej kolejności (dziadków), musi udowodnić stan niedostatku.

Pewnego wyjaśnienia wymaga również kwestia alimentacji przysposobionego. Zgodnie z treścią art. 131 KRO, jeżeli skutki przysposobienia polegają wyłącznie na powstaniu stosunku między przysposabiającym a przysposobionym, obowiązek alimentacyjny względem przysposobionego obciąża przysposabiającego przed wstępnymi i rodzeństwem przysposobionego, a obowiązek alimentacyjny względem wstępnych i rodzeństwa obciąża przysposobionego dopiero w ostatniej kolejności.

Inaczej mówiąc, kolejność obowiązku alimentacyjnego na rzecz przysposobionego wygląda następująco:

1. przysposabiający,
2. wstępni przysposobionego (rodzice, dziadkowie – naturalni),
3. rodzeństwo przysposobionego (brat, siostra).

Obowiązek alimentacyjny na rzecz krewnych przysposobionego (wstępnych i rodzeństwa) obciąża go dopiero w ostatniej kolejności. Wyjątkiem jest sytuacja, gdy jeden z małżonków przysposobił dziecko drugiego małżonka (przysposobienie pasierba przez ojczyma/ macochę). W tym wypadku przysposobienie nie ma wpływu na obowiązek alimentacyjny między przysposobionym, a drugim małżonkiem i jego krewnymi. Stosuje się ogólne reguły dotyczące obowiązku alimentacyjnego między krewnymi.

Jeżeli chodzi o alimenty na rzecz przysposabiającego, to kolejność kształtuje się następująco:

1. przysposobiony i jego zstępni oraz zstępni przysposabiającego (dzieci naturalne) – na równi,
2. wstępni przysposabiającego,
3. rodzeństwo przysposabiającego.

Krewni przysposabiającego nie mają natomiast uprawnień do świadczeń alimentacyjnych od przysposobionego.